farmstead in February 1949 and held sessions there for some time. In 2010, a 4 x 5 m trench (20 m^2) was excavated and the post-war Lithuanian party bunker together (Fig. 2) with 31 contemporaneous individual finds was found under an outbuilding. The nature of the hideout's wooden construction was ascertained (Fig. 3). The bunker's interior was 3 x 1.9 x 0.8 m (Fig. 4). It would have been possible to sit comfortably in it only if one put one's feet in the pit dug in the centre of the bunker.

Gintautas Vėlius

Partizanų vadavietės bunkerio Mėnaičių kaime tyrinėjimai

Lietuvos partizanų vadų suvažiavime, kuris vyko 1949 m. vasario 2–20 d. Radviliškio r. Grinkiškio apylinkės Mėnaičių kaimo valstiečių Miknių sodyboje, po klėtimi įrengtame bunkeryje buvo pasirašyta Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija. Lietuvos Respublikos Seimas 1999 m. sausio 12 d. priėmė įstatymą, kuriuo nurodoma, kad ši deklaracija yra Lietuvos valstybės teisės aktas. 2010 m. LGGRTC bei Krašto apsaugos ministerijos iniciatyva nuspręsta Miknių sodyboje buvusios klėties bei bunkerio vietoje atlikti archeologinius tyrinėjimus, remiantis tyrinėjimų duomenimis, šiuos svarbius mūsų istorijai paveldo objektus atstatyti ir įkurti 1949 m. įvykius menantį muziejų. 2010 m. gegužės mėnesį pirmą kartą Lietuvos istorijoje pokario laikų partizanų bunkerio vietoje atlikti archeologiniai tyrinėjimai.

Apygardos vado Leono (Leonardo) Grigonio *Užpalio* prašymu, 1948 m. rugsėjo pas-

1 pav. Perkasos situacijos planas: 1 – garažas; 2 – šulinys; 3 – gyvenamasis namas; 4 – tvartas; 5 – perkasa; 6 – buvusi klėtis; 7 – bunkeris. G. Vėliaus brėž.

Fig. 1. Situation plan of the trench: 1 – the garage; 2 – the well; 3 – the residential home; 4 – the stable; 5 – the trench; 6 – the former maple; 7 – the bunker.

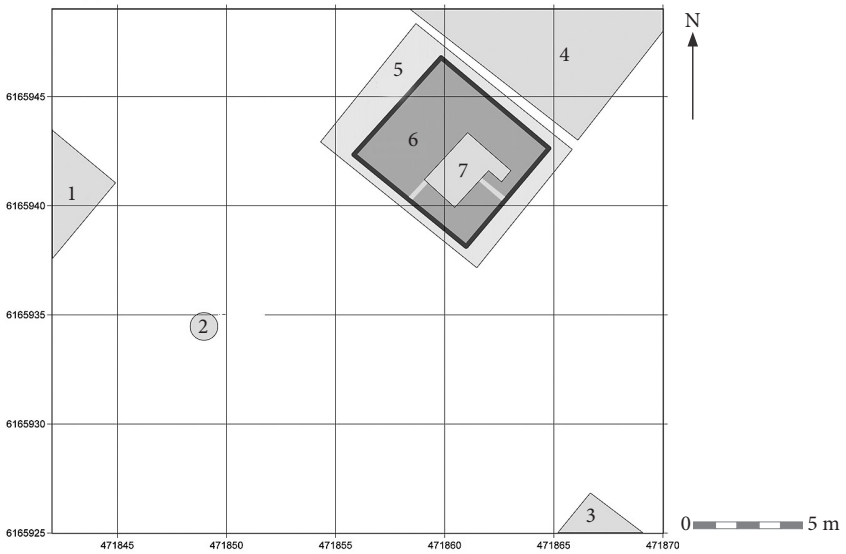

kutinėmis dienomis po Miknių sodybos klėtimi buvo įrengta Prisikėlimo apygardos vadavietė – bunkeris, kuriam prigijo Karininkų Ramuvos vardas. Bunkerį kasti bei statyti padėjo 6 partizanai, jam įrengti reikalingas lentas lentpjūvėje išpjovė S. Miknius, eglinių rąstelių partizanai atsinešė iš netoliese esančio miško. Miknių sodyboje tuo metu buvo gyvenamasis namas (vienintelis išlikęs iki mūsų dienų), kluonas, tvartas su pristatyta daržine ir klėties pastatas. Į klėtį buvo vienerios durys iš kiemo pusės. Klėties kairėje, prie sienų buvo įrengti grūdų aruodai, dešinėje – bunkerio vietoje buvo laikomos daržovės, įrengta viralinė. Bunkerį įrengę 6 Prisikėlimo apygardos partizanai jame apsigyveno 1948 m. pabaigoje. 1949 m. beveik mėnesį jame posėdžiavę partizanų vadai apie vasario 20 d. iš jo išėjo. Po jų pasitraukimo čia vėl slapstėsi Prisikėlimo apygardos partizanai. Daugiausiai laiko bunkeryje jie praleisdavo žiemą arba jame gydydavosi sužeisti partizanai. Paskutinis Miknių sodybos bunkeryje slapstėsi ir gydėsi sužeistas partizanas Mingilas *Gintaras*. Jis iš Miknių bunkerio išėjo 1953 m. pavasarį. Tų pačių metų balandžio 1 d. bunkeris užgriuvo. S. Miknius su dukromis vežė žemes ir akmenis, kad užpiltų susidariusią įgriovą, žemes teko pilti ir vėlesniais metais. 1954 m. sausio mėnesį Karininkų Ramuvos vieta buvo išduota, tačiau realiai bunkeris jau nebeegzistavo. 1973 m. nugriauta virš bunkerio buvusi klėtis, šalia pastatytas tvartas. Vadavietės apleidimo aplinkybės, tai, kad ji greitu metu buvo užpilta gruntu, suteikė vilčių, jog archeologinių tyrinėjimų rezultatai leis tiksliai rekonstruoti buvusią vadavietę.

Archeologiniais tyrinėjimais siekta išsiaiškinti buvusios klėties tikslią vietą bei dydį, konstatuoti po klėtimi buvusio bunkerio vietą bei jo konstrukcijos detales, aptikti to meto radinių. 2010 m. gegužės 1–14 d. buvo ištirtas 9x7 m dydžio plotas (63 m^2) buvusios klėties vietoje (1 pav.). 1 m atstumu nuo dabar esan-

2 pav. Atkasti klėties pamatai ir bunkerio duobės kontūras. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 2. The unearthed base of the maple and the contour of the bunker pit.

čio mūrinio tvarto sienos 10 cm gylyje aptikti buvusios klėties akmeniniai pamatai bei sienų apatinių rąstų likučiai. Klėties pamatų akmenys tarpusavyje nesurišti, didžiausi kampiniai akmenys yra iki 50 cm skersmens. 20 cm gylyje aptikta prastai išlikusi iki 10–15 cm storio molinė klėties asla. Klėties PR pusėje nukasus aslą, atsidengė netaisyklingos formos bunkerio duobės kontūras (2 pav.). Duobė įgriuvus bunkeriui buvo užpilta įvairiu gruntu, stambiais akmenimis, statybinėmis atliekomis. Buvo matyti, jog ŠV bei PR bunkerio duobės sienelės yra įgriuvusios. Ties PV bunkerio kampu bei PR sienelės viduriu buvo aptikti ventiliacinių angų pėdsakai – 20 cm pločio perkasimai, vedantys klėties sienų link.

Toliau kasimo darbai vykdyti tik bunkerio duobės ribose, išimant judintą gruntą. 75 cm gylyje (55 cm nuo buvusios molio aslos paviršiaus) pasirodė medinės bunkerio konstrukcijos. Bunkerio būta stačiakampio, apie 2,9x1,78 m dydžio. Jo ŠR kampe įrengtas įėjimas, kurio vidinė erdvė buvo apie 88 cm ilgio ir 62 cm pločio. Lubų lentos 17–25 cm pločio, 3,5 cm storio, klotos išilgai ant 12 cm skersmens lubų sijų. Sijos buvo sudėtos ant prie bunkerio sienų sustatytų statramsčių. Lubų sijos aptiktos visu bunkerio perimetru, išskyrus įėjimo PR ir PV sieneles. Ties bunkerio viduriu lubos buvo sustiprintos viena skersine sija, kuri aptikta įvirtusi į vidų. Po lubomis atsidengė 22 vertikalūs apie 10 cm skersmens ir 1,32 m aukščio statramsčiai. Bunkerio kampuose bei ties ilgųjų sienelių viduriu naudota po 2 statramsčius (3 pav.). Nežinia kodėl ties PV sienele buvo įrengti 3 statramsčiai ir nė vieno ties ŠR sienele. Statramsčiai rėmėsi į išilgines 2,9 m ilgio ir 12 cm storio grindų sijas. Jų aptikti 3: 2 ties ilgosiomis bunkerio sienelėmis, vienas tarp jų. Atstumas tarp šoninių sijų išilginių ašių 1,66 m. Po PV bei ŠR sienelės statramsčiais grindų sijų nebuvo, statramsčiai rėmėsi į molio įžemį arba po jais pakištas lenteles. Grindų lentos 14–29 cm pločio, 2–3,5 cm storio, suklotos skersai ant grindų sijų. Sienų

3 pav. Bunkeris įpusėjus archeologinius tyrinėjimus. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 3. The bunker in the middle of the excavation.

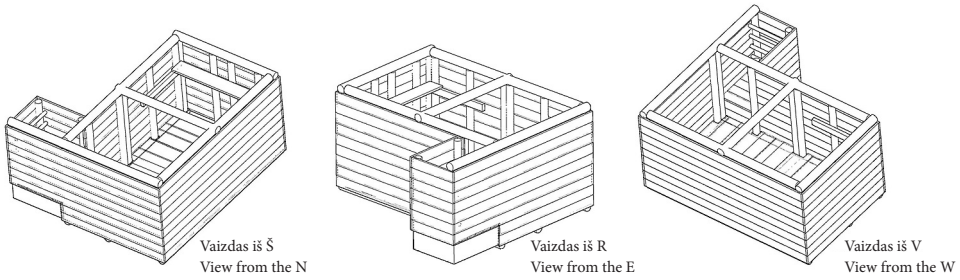

4 pav. Bunkerio rekonstrukciniai brėžiniai – trimatis vaizdas. G. Vėliaus brėž.

Fig. 4. Reconstruction drawings – 3D view of the bunker.

5 pav. Bunkerio rekonstrukcinis brėžinys – skersinis pjūvis: 1 – kopetėlės; 2 – sienų statramsčiai; 3 – sienų lentos; 4 – gulto lentos; 5 – lubų lentos; 6 – gulto sijos; 7 – grindų sijos; 8 – grindų lentos. G. Vėliaus brėž.

Fig. 5. A reconstruction drawing – cross-section of the bunker: 1 – the ladder; 2 – the wall studs; 3 – the wall planks; 4 – the bed boards; 5 – the ceiling planks; 6 – the bed beams; 7 – the sleepers; 8 – the floorboards.

lentos apie 15 cm pločio, 2,8 cm storio, užkištos horizontaliai už statramsčių (4 pav.). Tarp bunkerio lentinių sienų ir duobės likęs tarpas buvo užpiltas gruntu. Matyt, tai ir buvo vėlesnio bunkerio sienelių įgriuvimo priežastis.

Tyrimų metu išaiškėjo kai kurios slaptavietės interjero detalės. Bunkerio PR gale, 60 cm nuo lubų aptiktos prie ŠV, PV ir PR sienelių statramsčių prikaltos 5x5 cm skersmens atraminiai antro aukšto gulto sijos. Ant įėjimo nišos PR sienelės atraminių statramsčių kas 20 cm buvo prikaltos 4 apvalainos 5 cm storio kopėčių pakopos. Po įėjimo anga paliktas

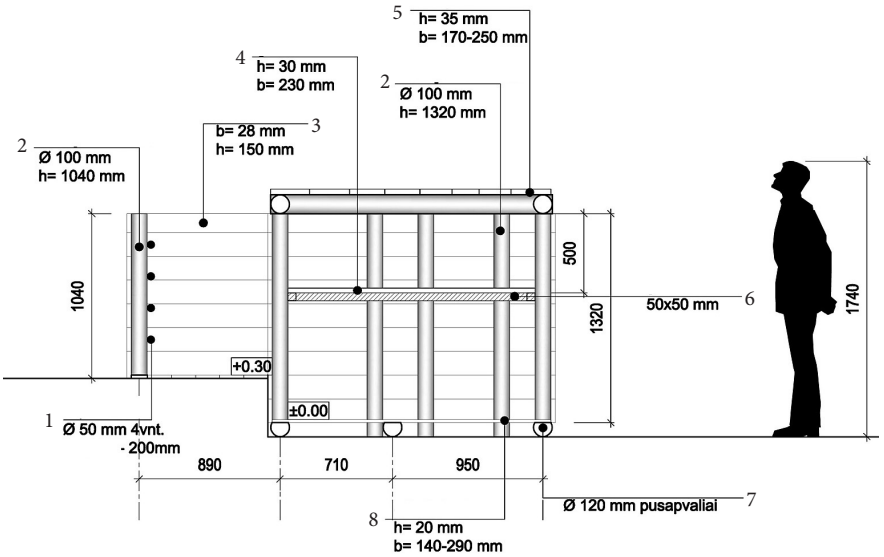

35 cm aukščio nekasto grunto laiptas. Greta šio laipto surastas 40 cm gylio ir 50 cm skersmens įgilinimas molio įžemyje vandeniui surinkti ir tualeto talpai įstatyti (grindų šioje vietoje, matyt, nebuvo arba jos pasikeldavo). Taip pat bunkerio vidinėje erdvėje aptikta apie 100x50 cm dydžio bei 3–4 cm storio lenta, matyt, naudota kaip stalviršis.

Bunkeris statytas iš slapta iš miško atsineštų medžiagų, tad pateikiami jų išmatavimai yra tik vidutiniai. Eglinių statramsčių skersmuo skyrėsi 3 cm ribose, centrinė grindų sija buvo sujungtas iš 2 dalių, kurių viena siauriausioje vietoje buvo tik 7 cm skersmens. Tyrimų metu nerasta gultų, didelės dalies grindų bei lubų lentų, matyt, jos šeimininko buvo išrinktos prieš užpilant bunkerį.

Bunkeryje aptikta nemažai slaptavietės naudojimo laikais datuojamų radinių. Sienoje ties įėjimu buvo pritvirtinta metalinė pakaba, matyt, rankšluosčiui pakabinti. Taip pat aptikti žiūronai, sulenkiamas peiliukas, akmeninis galąstuvėlis, yla, šepetys skutimosi putoms, metalinė saga, stiklinis vaistų buteliukas, šovinio tūtelė, slidžių apkausto fragmentas, brezentinio diržo gabaliukas, nemažai pramoninės gamybos vinių.

Mėnaičių kaime Sajų sodyboje buvusiame bunkeryje atlikti archeologiniai tyrinėjimai leido gana tiksliai rekonstruoti slaptavietės konstrukciją (5 pav.). Jos vidinė erdvė tebuvo 2,9x1,77 cm dydžio ir 1,44 m aukščio (1,32 m statramsčiai ir 12 cm lubų sijos). Tyrimai parodė, kad liudininkų atsiminimai ne visada tiksliai atspindi realiai buvusią situaciją.

Dar ir dabar sodyboje gyvena jauniausioji Miknių dukra Julijona Mikniūtė-Petrėtienė (g. 1934 m.), kuriai esu be galo dėkingas už šiltą priėmimą, pagalbą ir patarimus tyrinėjimų metu. Po karo J. Mikniūtė ne kartą lankėsi tyrinėtame bunkeryje, bendravo su čia besislapsčiusiais partizanais, tačiau jos teigimu, bunkeris buvo orientuotas išilgai klėties, o jo vidinė erdvė buvo pakankamai aukšta stovėti stačiomis. Archeologinių tyrimų rezultatai šiuos teiginius paneigė. 2010 m. rudenį, remiantis archeologinių tyrinėjimų duomenis, Miknių sodyboje buvusi klėtis bei bunkeris buvo atstatyti, klėtyje įrengtas muziejus.

Archeologinių tyrinėjimų radiniai, brėžiniai bei fotonuotraukų laikmenos saugomos LGGRTC muziejuje.

The excavation of the partisan command bunker in Mėnaičiai village

At the congress of the Lithuanian partisan commanders, which was held on 2–20 February 1949 in the bunker under the maple at the peasant farmstead of the Miknis family in Mėnaičiai village (Grinkiškis Eldership, Radviliškis District) (Fig. 1), the 16 February 1949 declaration was signed by the Council of the Union of Lithuanian Freedom Fighters. This Lithuanian partisan hideout was used during 1948–1953 and then abandoned. In 2010, at the initiative of the LGGRTC and the Ministry of National Defence, it was decided to conduct an excavation at the site of former maple and bunker at the Miknis farmstead. In May 2010, for the first time in Lithuanian history, an excavation was conducted at a post-war partisan bunker and the former maple base and the bunker under it were discovered in the 7 x 9 m excavation area (Fig. 2). The excavation allowed the hideaway's wooden structures to be fairly precisely reconstructed (Figs. 4–5). Its interior was 2.9 x 1.77 x 1.44 m (1.32 m wall studs and 12 cm ceilings beams) (Fig. 3). 11 finds from the period of the bunker's use were found.